

RÄDD REGERING

DET demokratiska genombrottet i Sverige ligger mera än tre årtionden tillbaka i tiden. I princip riktas numera ingen opposition mot folkstyrelsen: alla politiska riktningar tävla om att betyga sin entusiasm för grundsatsen om folket som herre i eget hus. Även när det gäller utformningen och konsekvenserna i detaljer är man mycket rädd för att framföra någon kritik, som kan ge motståndarna tillfälle att sätta det demokratiska sinnelaget i tvivelsmål.

Sättet att utröna folkviljan är emellertid en fråga av mycket väsentlig betydelse. Från medborgarnas sida kan man icke förutsetta någon odelad entusiasm, när det gäller att sätta sig in i de otaliga och ingalunda lättfattliga frågor, som skola avgöras av stat och kommun. Demokratien kan lätt bli enbart ett sken, om man inte bemödar sig att sörja för att folkviljan utrönes och får komma till uttryck även i sådana fall, där detta kan medföra praktiska besvärligheter. Det är därför allt annat än överraskande, att frågorna om valsättet och om den direkta demokratien under tiden efter det andra världskriget börjat röna ökad uppmärksamhet.

Proportionalismen infördes i vårt land år 1909 i samband med det demokratiska genombrottets första etapp, införandet av allmän och lika rösträtt för män till andra kammaren. Dess grundprincip är, att partierna skola bli företrädade enligt sin röststyrka, så att även minoriteterna få tillfälle att i någon mån göra sin mening gällande. Emellertid fungerade den icke helt så som avsett var, och särskilt på senare år har valresultatet ofta blivit orättvist gynnsamt för de större partierna. För att motverka denna tendens ha de borgerliga partierna brukat gå i kartell, men icke heller på denna väg har full rättvisa uppnåtts. Särskilt om hänsyn toges till röstfördelningen i hela landet — och ej blott i varje särskild valkrets — ha rätt betydande avvikelser från proportionaliteten faktiskt ägt rum. I början av år 1950 fick en kommitté i uppdrag att utreda frågan, och dess betänkande, som gick ut på ett nytt system med väsentligt mera exakt proportionalitet, avgavs efter mindre än två år.

Rädd regering

Under mellantiden hade emellertid regeringskoalitionen mellan socialdemokraterna och bondeförbundet kommit till stånd. Eftersom bondeförbundet därav hindrades att gå i kartell med de borgerliga och icke ville gå i kartell med sina regeringsbröder, blev det plötsligt mycket bråttom med reformen av valsättet. Nu framträdde emellertid en ny svårighet. Om kommittéförslaget genomfördes, skulle bondeförbundet visserligen undgå olägenheterna av sin isolering, men socialdemokratiens överrepresentation skulle komma att minskas. Denna möjlighet blev för mycket för vårt traditionellt maktägande parti. Efter diverse beräkningar stannade regeringen för ett helt nytt förslag, och detta har nu trumfats igenom i riksdagen.

Det har sitt stora intresse att läsa propositionen och utskottsutlåtandet i denna fråga. I motsats mot kommittéförslaget förbjuder det nu beslutade valsystemet direkt alla karteller, där de ingående partierna icke helt uppge sin individualitet. Departementschefen och utskottet ha ingen motivering för denna sin ståndpunkt; den förre anför endast, att han finner förändringen »utgöra ett naturligt komplement till införandet av en ny fördelningsmetod, avsedd att göra kartellerna onödiga». I fråga om själva metoden för mandatfördelningen redovisar propositionen fyra olika alternativ. Bland dessa förordas det, som har den största genomsnittliga avvikelser från proportionaliteten och som på grundval av 1948 års röstsiffror ger regeringspartierna största möjliga överrepresentation (samtliga alternativ innebära att kommunisterna få fyra mandat mindre än den exakta rättvisan skulle kräva). Nedanstående tabell är belysande:

Valmetod	Genomsnittlig avvikelse (%) över fem riks- dagsmannaval	Överrepresentation (+) eller under- representation (-) i annat mandat för		
		regerings- partierna	högern	folkpartiet
Uddatalsmetoden med spärr	7,6	+ 5	- 2	+ 1
Jämkad uddatalsmetod (1,25)	6,8	+ 4	- 1	+ 1
Jämkad uddatalsmetod (1,3)	7,8	+ 4	- 1	+ 1
Propositionens förslag: jämkad uddatalsmetod (1,4) ..	10,0	+ 7	- 5	+ 2

Här anför man verkligen en viss motivering: olägenheterna av många småpartier och angelägenheten av ett fast regeringsunderlag. De förstnämnda riskerna kunna emellertid lätt undvikas också

på andra vägar, och vad den senare frågan angår skulle väl konsekvensen fordra att man i så fall yrkade på majoritetsval i enmansvalkretsar — om nu regeringspartiernas riksdagsmän skulle klara en sådan valkampanj som då skulle komma till stånd!

Brådskan vid handläggningen av valreformen står i bjärt kontrast till den långsamma takt i vilken folkomröstningsfrågan handlagts. Här hade riksdagen gång på gång begärt utredning, innan regeringen bekvämade sig att överlämna ärendet till samma kommitté som arbetade med frågan om valsättet. Det förslag som nu äntligen kommit fram innebär ingen beslutande folkomröstning annat än som medel att påskynda grundlagsändring(!), och även möjligheterna till rådgivande folkomröstning ha blott helt obetydligt ökats.

Tendensen är sålunda alldeles klar. Någon ökning av de röstberättigades inflytande vilja de maktägande partierna icke vara med om, varken genom rättvisare valsätt eller genom folkomröstning i sakfrågor. Den vägledande synpunkten är för dem en enda: att de skola bli i stånd att stanna evärdeligen vid makten, i vilken riktning folkopinionen än går — trots att det t. o. m. ur socialdemokratiens egen synpunkt kanske skulle ha sina fördelar med en viss växling i regeringsansvaret, när man är så rädd för samlingsregering. Man har under sådana omständigheter all anledning att fråga sig, hur det är med inställningen till demokratin. Herr Erlander och hans kolleger kanske trots allt hysa en viss ängslan för folkets dom?